

JOSEPH GUDIOL Y CUNILL, PBRE.

L' INDUMENTA-
RIA LITÚRGICA

RESÚM ARQUEOLÓGICH

C92-9

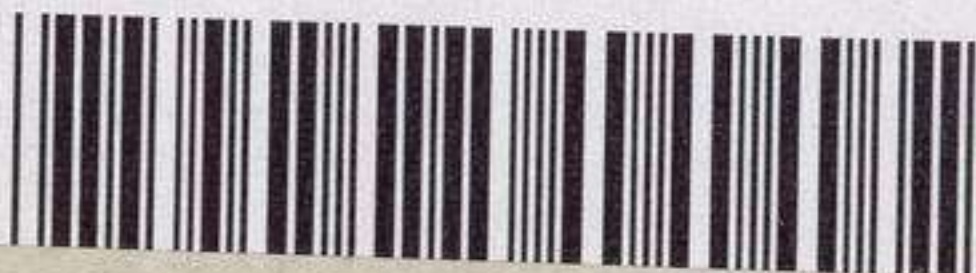

Sig.: C92-09

Tít.: L'Indumentaria Litúrgica

Aut.: Gudiol y Cunill, Joseph

Cód.: 1003666

C92-9
JOSEPH GUDIOL Y CUNILL, PBRE.

36.23.

(E)

L'INDUMENTARIA LITÚRGICA

RESÚM ARQUEOLÓGICH

VICH

TIP. BALMESIANA

1918

2.732

TAULA

- Introducció.*—Pág. 3.
Origen y Generalitat.—Pág. 4.
Induments Papals.—Tiara; p. 5.—Creu alçada; p. 6.—Falda; p. 7.—Mantell; p. 7.—Fanon; p. 8.—Subcinctorium; p. 8.—Sedia gestatoria; p. 9.—Vestits usuals; p. 9.
Induments Cardenalicis.—Pág. 10.
Induments Metropolitanans y Archiepiscopals.—Pallium; p. 11.—Creu alçada; p. 12.—Vestits usuals; p. 12.
Induments Episcopals.—Orari; p. 13.—Anell; p. 14.—Bácul; p. 14.—Mitra; p. 15.—Nosca o Fermall; p. 17.—Guants; p. 18.—Calçat; p. 18.—Pinta; p. 19.—Cátedra portátil; p. 19.—Altres vestits; p. 19.
Induments Sacerdotals.—Casulla; p. 20.—Capa pluvial; p. 22.—Capeta de combregar; p. 22.—Gremial; p. 23.—Solideu; p. 23.—Altres vestits; p. 23.
Induments Diaconals.—Estola; p. 24.—Planeta plegada y Estoló; p. 25.—Dalmática; p. 25.
Induments Subdiaconals.—Alba; p. 27.—Cingul; p. 28.—Manipule; p. 29.—Amit; p. 29.
Induments dels ordenats menors.—Pág. 30.
Induments Clericals.—Roquet; p. 30.—Sobrepelliç; p. 31.—Garnatxa; p. 31.—Bonete o Birret; p. 32.—Vestits usuals; p. 32.—Tonsura; p. 34.
Induments Canonicals.—Capa; p. 35.—Almusa; p. 36.—Bordó o férula; p. 37.
Induments monacals.—Pág. 38.
Induments de participació litúrgica.—Pág. 40
Adició.—Colors litúrgichs; p. 43.

Introducció

Entenem per *Indumentaria*, com indica l'arrel etimològica, tot lo que serveix pel vestit humá, tot lo que té caràcter d'indument o habillament per l'home, tot lo que aquest usa per cobrir o ornar son cos. Prenent la denominació en un sentit ample, compendrem encara dintre l'Indumentaria tot lo que es complement del vestit y l'home usa o llueix sobre o acompanyant sa persona, per exhibició de riquesa y poder, com a distintiu de dignitat, gerarquía u ofici. Pertanyen, donchs, a l'Indumentaria les robes, les joyes, y fins la manera de portar el pel, perfumarse y pintarse.

En l'estudi, que anem a presentar resumit en poques planes, anem a tractar solament de l'*Indumentaria litúrgica*, de la que serveix o ha sigut usada o motivada pel culte cristiá; parantnos, en quan sia possible, en tractar ab preferencia de la que ha estat en servey en terra catalana.

L'Indumentaria antiga deu estudiarse per qui vulga conéixer el passat y entrar en el camp de la Ciencia Arqueològica. Precisament el vestit es una de les coses que més cambia y evoluciona en el transcurs del temps, per l'imposició d'un desitg de novetat, o sia per lo que se'n diu la *moda*. L'estudi d'aquesta evolució té un gran interés per trobar el caràcter, les costums, els gusts de les gents, per establir sobre sa moralitat, sa riquesa y afició a les arts sumptuaries.

Pel clergue, y fins pel cristiá generalment, ha d'interessar la investigació referent a l'Indumentaria litúrgica, per quant aixís trobará la rahó de ser de les diferents peces que integran

aquella y el cambi lent y constant de les meteixes, fins a arribar a les formes modernes. D'aquesta investigació se'n traurà la necessitat de rebutjar idees errònees sobre el simbolisme y representació mística, sovint atribuïda arbitrariament a les diverses peces de l'indument sagrat.

En nostre resúm seguirem un mètode que'n podríam dir monogràfic, tractant de cada peça d'indumentaria en particular, començant per les que son propies dels més alts graus de la gerarquia eclesiàstica y baixant fins a les que son usuals en les més senzilles personalitats cristianes. Prescindirém de agrupacions cronològiques, per més que en cada particularitat anirém, en quant sia possible, desde lo més antich y originari fins a lo que es casi d'ara.

Orígens y Generalitats

No ha de pensarse pas que l'indumentaria litúrgica nasqués ab el Cristianisme, de manera que els primers fidels imaginassen formes especials als vestits que usaren en les cerimònies del culte. En general ha de dirse que per els actes litúrgichs els primitius cristians emplearen sos vestits de us quotidià, que eran els del comú de la gent. Succehí, no obstant, que alguns determinats induments, potser per la força de la tradició y la participació d'una autoritat que'ls prestava la continuada preferència d'alguns Pares de l'Iglesia, quedaren en la pràctica com a especialment apropiats a determinats actes; resultant que mentres l'us quotidià y la moda rebutjà com a antiquades y impropies per la vida ordinaria certes peces de roba, o les feu sufrir transformacions radicals, el culte cristià les conservá y les autorisá per les persones que devían intervenir en les santes cerimònies. Altres induments tingueren origen en les necessitats del culte y en els serveys que a la pràc-

tica devían prestar els ministres. L'evolució que necessariament s'opera de continuo en totes les coses, se feu sentir en els vestits de que's servían els ministres del culte, contribuhint a llur modificació; donant també impuls a aquesta l'us de determinats materials, les exigencies de la comoditat y la voluntat de enriquirlos, aixó darrer ab el desitg de que lo que devía ser donat al servey diví fos en lo possible lo més excelent que arribi a produhir l'industria humana.

Per çó veurém que les més sumptuoses peces de l'indumentaria litúrgica començan per ser cosa senzilla, que ab el temps evoluciona y que sovint acabá per trobarse absolutament distanciada de lo que fou en son origen. Sense grans salts la mutació perdura y avuy continúa encara, no sempre a tenor de les exigencies del bon gust y de lo que demanaria la tradició y rahó de ser les coses.

Els Induments Papals

LA TIARA. Es el capell propi dels Papas en ses més altes funcions y el distintiu més característich del alt Pontificat del Vicari de Crist. En son origen fou una especie de casquet poch alt y terminat en punta, que apar vingut de la cort bizantina oriental y que s'anomená *phrygius* y *camelaucum*, fent sa aparició en la Cort Pontificia a principis del sigle VIII, per més que no com a distintiu especial del Papa. Poch a poch l'us el convertí en cobri-cap propi d'aquell y el feu més alt, donantli forma cónica y provehintlo d'un cenyidor que rodejava la obertura y'l fixava en la testa, cordantse al occipuci y penjantne als extrems (*caudae*). Aixó fou dit *vitta*, que s'orná y enriquí, constituhint el mellor ornament del *camelaucum*, junt ab una boleta que rematava la cúspide. Envers el sigle IX el *camelaucum* figurá entre els ornaments que's posavan al Romá

Pontífice en l'acte de sa consagració, diéntseli ja *regnum*, y aviat *tiara*, segons un mot oriental.

Al sigle XII reb ja el nom de *corona*, sens mena de dubte a causa de la que's posá encerclant sa part baixa, de la que hi há noticia en temps d'Inocenci II (1130-1142). Aixó no fou impediment perque's conservessin les *caudae*, que donaren lloch a les *infules*. Una segona corona, posada en el *camelau-cum*, sobre la citada, apareix en els anys de Bonifaci VIII (1294-1303), sabentse notícies de haverhi un indici de la tercera, durant el pontificat de Climent V (1305-1314): per més que no hi quedá perennement fins a mitjans del sigle XIV, en els més autorisats monuments. En aquest temps se li dona el nom de *camauero*.

La tiara cónica desde el sigle XIV s'infla, fins a perdre la punta en el sigle XVI, que es quan fixament remata en creu. En moltes representacions gráfiques del sigle XIV la tiara apar feta de obra entreteixida de vergues o cintes. Son color, que abans a vegades era vermell, devé blanch o argenti, ressaltanhi l'or y pedreríes en les corones y cimats.

Se ha volgut que les tres coronas de la tiara signifiquessen el poder reyal, com a sobirá temporal, la dignitat de Rector Universal y la autoritat com a Vicari de Cristo. El Papa usa la tiara com a coronament de son escut d'armes, en el que hi figuran les claus posades en creu y ab l'ull enlayre.

Algunes vegades el Romá Pontífice usa també la mitra episcopal.

LA CREU ALÇADA. Precedeix al Papa, portada per un Subdiaca apostólich o Auditor de la Rota, a peu o a cavall, y es com una creu processonal astada. No es pas de triple o de doble creuera, sinó d'un sol travesser. Un text de la vida de Lleó III parla, d'una creu donada per Carlemany.

El Papa, en lloch de croça volutada, de la que no's pot

negar que antigament per exepció s'havia servit fins després del sigle XIII, ha usat una creu astada sens Crucifix, no mes alta de cosa d'un metre y mitx. S'ha pretingut modernament que aquesta creu, que no pot ser molt feixuga, fos de triple travesa, pero el Papa Gregori XVI no ho admeté.

LA FALDA. És un complement de la sotana del Romá Pontífice, quan vesteix ab tota la pompa del seu alt ofici. No essent aleshores bo cambiarli la sotana blanca ordinaria, llarga fins als peus, per altra provehida de róssech, se li vesteix la *falda*, que no es mes que una especie de faldilla que pot ser de drap de llana, pero que es práctica fer de finíssima tela de seda blanca-mantega, que se li cenyeix al cos sota el roquet. Tal peça del indument papal es molt folgada y llarga, de manera que pel davant, y més pel darrera, passa de la talla del qui la vesteix. La *falda* es de dúes mides: la que el Pontífice usa per els més grans actes es llarga per devant cosa de 1'30 metres y per darrera 2'30, desde'l cenyidor; la *falda* dels consistoris secrets, fa poch més d'un metre per la part anterior y 1'30 pel róssech. La dimensió de la *falda* fa que el Papa, quan la vesteix, necessite de dos prelats que l'alcen, si vol caminar.

L'origen de la *falda* deu buscarse en l'us dels hábits talars molt llarchs que s'usaren en els sigles en que imperá l'art gótich. Al escursarse les vestidures se feu convenient l'indument supletori. Els *diarii* del temps d'Alexandre VI (1492-1502) parlan y reglamentan l'us de la *falda*.

MANTELL.—El Papa en les grans ceremonies pontificals usa una mena de capa pluvial més llarga que la comú y dotada de róssech. Fa uns dos metres per davant y més de tres pel darrera. Porta brodats, en forma d'ample fresadura, y escut dorsal. Es blanca o vermella y de tela rica, pero lleugera, sens folrar; servint ara el to vermell per les ceremonies en que fora de cos-

tum portarla negra o morada. Dos prelats aguantan els extrems del mantell, com els de la *falda*, quan el Papa ha de caminar, y altres sostenen el róssech. El mantell se ferma sobre el pit ab el *formal* o *racional*, fet de rich metall y delicadament obrat.

EL FANON. Es una valona de seda rayada de blanch y or, a tires que fan un centímetre escás, alternant, anant encara vo-rejant les tires d'or un filet de color porpra-morat. El *fanon* vé a donar un cércol d'uns 90 centímetres de diámetre, anant galonat d'or en tot son voltant y portant, en sa part anterior, que fa uns 37 centímetres desde l'obertura del coll, una creu ornamental brodada en or. La tela del *fanon*, quan el Papa'l vesteix, presenta les ralles desde al devant al darrera.

El *fanon* va sobre el pectoral y, en part, dessota l'alba, per més que la seva part anterior se va fent sortir pel demunt del coll y pit en tots els demés ornaments que el Papa llueix en els pontificals, inclosa la casulla, anantli sols als damunt el *pallium*. La conveniencia de ferlo posar be al *fanon*, ha aconsellat desde els temps de Pio X, ferli no ja un tall en els llochs que cavalcan sobre les espatlles sino tallantlo en dues peces, que s'uneixen ab dos gafets.

En son origen el *fanon* no sembla més que un dessuador.

EL SUBCINCTORIUM. Es un cenyidor, de cordons, que portan suspés, canyent en dues meytats, una especie de maniple que fa cosa de mitx metre, en cada penjant y's diferencia dels usuals per mostrar l' *Agnus Dei*, sobre el llibre dels set segells, en lloch de la creu que va en les pales del maniple. En sa part superior, mitjera, la creu hi es conservada. El *subcinctorium* papal es del color dels ornaments propis de la diada, y els penjants quedan al costat esquerre del Pontífice, que'l vesteix sobre l'alba, després que s'ha posat el pectoral.

Consta l'existencia del *subcinctorium*, per Gayetá Stephaneschi, ja ans de 1343, puix que aquest liturgista en son *Ordo*

parla del *cingulum cum succintorio quod habet similitudinem manipuli et dependere debet a cingulo in sinistra parte*, y'l distingeix del *manipulum*.

Sembla que aquest ornament es recort d'una escarcela o bossa que el Papa duria penjada al costat per tenirhi diners per fer almoynes; per més que també podria recordar la tovallola o mocador a usar segons les necessitats.

LA SEDIA GESTATORIA. Es una cadira fixa sobre un bajart, que portan sobre l'espatlla vuyt criats. La cathedra dita de Sant Pere, conservada al fons del presbiteri de la Basílica Vaticana, admetent que en sa forma actual data del sigle VII, es ja indici del us de ser portada en alt, puix que té anelles que forçosament degueren servir per passarhi unes vergues o samals que permetían la conducció. Els més antichs *Ordines* parlan del *sellarrío* papal. Ja veurém com certs bisbes al sigle VII, se feyan portar per diaques vestits ab albes, lo que prohibí el concili de Braga de 675; pero tal costum si's perdé en nostra terra, subsistí en certes catedrals franceses, fins al sigle XVII.

La *sedia* papal actualment es una cadira de repós, ab braços y alt respatller, feta de fusta, ab daurats, aplicacions de metall y tapicería de vellut vermell.

ELS VESTITS USUALS DEL PAPA. Es difícil precisar com vestirían els Papas quan no exercían funcions pontificals, referintnos a temps anteriors al sigle XIII, ja que l'iconografía papal porta constament ses figuracions referintse a actes litúrgichs en els que s'usan induments propis per tals actes.

Es, no obstant, segur que els Pontífices han vestit sempre hàbits talars, llarchs fins als peus. En els temps anteriors al sigle VIII eran blanques per lo comú les túniques; de les que hi havia la inferior (*túnica intima* o *interula*) ab mànegues estretes y orles de color (*loria*). Sobre aquesta venia altre hàbit

llarch (*túnica dalmática*) ab dues tires de color desde l'espatlla fins a la vora inferior (*clavi*), molt folgada y provehida de amples mànegues. Al demunt s'hi posava al mantell tancat y rodó (*planeta* o *casulla*) que podia ser de color, o el *pallium*, que era un troç de roba rectangular, molt llarch, del que un extrem se feya cavalcar sobre l'espatlla esquerra, penjant esquena avall, passant l'altre extrém per sobre'l pit, cap a sota l'aixella dreta, per rodejar el cos y venir a penjar sobre l'espatlla esquerra, quedant lliure l'altre extrem sobre el braç. El *pallium* ab el temps s'orná de brodats essent distintiu de les altes dignitats del imperi, passant a ser por ço ensenya de les més preminents gerarquies de l'Iglesia y sobretot del Papa que sembla el lluhí sempre, pero convertit en una llarga tira de llana blanca ornada de creuetes negres. Al sigle IX el *pallium* quedá solzament pels actes de la liturgia pontifical.

Mes tart el Papa usá vestits vermells o de porpra, ab túnica y cota sens mànegues o capa magna ab o sens róssech y capiró. Aquest doná lloch a la muceta, en forma de valona ab petit cucurutxo, que s'usá ab el roquet de mànegues en els actes de solemnitat secular; imposantse la sotana y la faixa blanques, y la pelerina y manteu del meteix color per la vida ordinaria ja en el sigle XVII.

Induments Cardenalicis.

Desde la segona meytat del sigle XIII que els Cardenals usan com a vestit ordinari la sotana, cota o manteleta y la capa magna de porpra. Se dona per segur que la concessió fou de Bonifaci VIII (1295-1303). El capell de amples ales, ab copa petita, provehit de alamara, ab cordons y borles vermelles se sab que començá a esser facultat ens temps de Inocenci IV, (1243-1254). En principi les robes de porpra, especials del

Papa en altres temps, foren concedides per Inocenci III (1198-1215) a sos llegats, encara que no fossen cardenals, per mentres durés la llegació. L'arnés de la cavalcadura també era vermell. En temps de dol o penitència el morat substituï a la porpra.

En algunes funcions litúrgiques els cardenals usen els induments del grau a que pertanyen dintre la gerarquia.

Els cardenals timbran son escut d'armes ab el capell vermell, ab dos cordons que portan quinze borles del meteix color.

Els Llegats *a latere*, provehits de facultats papals, pogueren usar de creu alçada y del distintiu de *dos martells*, que eran portats per dos clergues acompanyants del cruciferari, y havían sigut entregats pel Papa en el Consistori en que s'havia feta la delegació.

Induments Metropolitans y Arqueiepiscopals

EL PALLIUM. El mantell *pallium*, de que s'ha parlat, deixá de ser un abrich y's feu estret y s'orná, constituhint senyal de dignitat consular (*loros*) a finals del sigle IV. L'Emperador concedia facultats per lluhirlo, no constant si aquest delegá la concessió al Papa, o si el Pontífice l'adquirí per sí meteix al cristianisar-lo, ja en lo sigle VI, en que fou convertit en una llarga faixa que faria ben be tres metres o més de llarch per uns deu centímetres d'ample, essent teixit de llana blanca y sembrat d'algunes creuetes vermelles o negres; portantse generalment al rededor del coll, formant una onda sobre'l pit y fent que els extrems pengessen per devant y darrera, desde sobre l'espatlla esquerra.

Ja al sigle VI els Papas concediren, algunes vegades ab autorisació imperial, l'us del *pallium* a certs prelats, als qui donavan ab aixó senyal d'estima, y als Metropolitans, a aquests darrers com a distintiu ordinari de son poder sobre'ls Bis-

bes sufraganis, desde el siglo IX, y demostració de la unió ab la Seu Apostólica. Se usava sols en els grans pontificals; restreñentse l'us a determinades solemnitats, quan per concessió especial els Papas el permetían a certs Bisbes.

El *pallium* desde el siglo IX cambiá de forma, al apuntarlo o cosirlo de manera que no embracés o se descompongués, y els seus extrems després de rodejar el coll vinguessen a caure avall pel mitx del pit y esquena, escursantse perque no fessen nosa, y acabant per ser com un collaret tancat, del que'n penjavan dos tires que anavan sobre'l pit y esquena. Conservá, en mitx de sa transformació, el ser de llana blanca y portar creuetes equilaterals, que foren en nombre divers, pero que lo ordinari ja en el siglo XV fou que resultessen sis, venint quatre en el collaret (sobre'l pit, espatlles y darrera) y una en el mitx de cada penjant. Aquestos en un principi duyan remat de serrell negre, pero ja al siglo XIII anaven capçats de aquest color en drap de seda que retenía unes planxetes de plom, a fi de que els penjants baixessen per son pes.

L'indument aquest, ja al siglo XIII, s'apuntava ab tres agulles sobre les espatlles y al devant. Al anarse apertant, ab tot y ser innecessaries les tres agulles, quedaren aquestes, acabant per serhi unicament ficades en petites presilles, que van al mitx de les creus de les espatlles y del devant del *pallium*, sens que travessen aquest y molt menys el fixen. Aquestes agulles en certes iglesies son de metall preuat, capçades de pedrería.

D'antich se segueix el ritu de que el Papa personalment beneeix el *pallium*, després d'haverlo deixat una nit sobre la tomba dels Apostols.

LA CREU ALÇADA. El Concili IV, de Letran, concedí a certs Patriarques el dret de fer portar devant seu la creu alçada. Inocenci IV favorequé ab tant honor al Arquebisbe de Tarragona, dintre son territori metropolitá, en 1246. Aquest fet deu

relacionarse ab les qüestions molt vives que hi hagué de 1319 a 1321, quan l'infant Joan d'Aragó, Arquebisbe de Toledo, pretingué sancionar son pretingut dret de 'Metropolitá sobre tota la Península, lluhint la creu alçada dintre la provincia eclesiástica tarragonina, cosa que negá el Papa Joan XXII, quan s'hi acudí per solucionar el litigi que s'havía encés.

Aquesta creu, hi ha hagut la pretensió de que fos de doble travecer (Patriarcal), encara que no es segur que dega ser aixís. No obstant, els Cardenals, Patriarques, Metropolitans, Primats y Llegats Pontificis la posan en son escut.

VESTITS USUALS. Al sigle XV els Patriarques duyan capa y talar de grana, de forma semblant a les cardenalicies. De dret el color arquebisbal es el vert, pero comunment s'ha usat el morat, ab o sense botons y vions d'aquell color.

El capell d'amples ales ab que surmontan l'escut els Arquebisbes es interiorment vert, ornat ab cordons y borles del propi to. Aquestes son deu per cada flanch del escut.

Induments Episcopals.

L'ORARI. El Concili IV de Toledo, de 633, parla com si els ornaments propis del Bisbe fossen en nostra terra l'*orari*, l'anell y'l bácul.

El primer d'aquestos distintius s'originá d'una tovallola o drap que els servidors portavan sobre les espatlles, per fregarse, y que s'usava també com abrich pel coll y per aixugarse la boca. D'aquí el mot. En el Sant Sacrifici cristiá serví per aixugarse les mans y evitar la cayguda del suor del coll; fentse després de riques estofes y acabant per ser un distintiu, més que un drap d'us exigit per les necessitats del treball. Resultá una llarga tira que els Bisbes portavan cavalcant sobre les espatlles y baixant fins casi als peus.

El citat Concili toledá, que es el mes vell document que dona a entendre ser l'orari un distintiu litúrgich, faculta per pensar que l'Espanya visigótica fou el primer pays que doná lloch a l'existencia de l'estola.

L'ANELL. Era entre els romans distintiu de preeminencia, quan era d'or. Al reconéixers la dignitat episcopal pel comú de la gent, se dotá al Bisbe de l'anell, com diu Sant Isidor, en senyal d'honor pontifical y de la retenció dels secrets. En la consagració episcopal visigótica no falta la tradició *annuli*.

Els documents dels sigles X al XIII donan abundant marge per parlar dels anells dels nostres Bisbes, en els que sovint hi havia engarçada una pedra tallada o gemma antiga, que no tindria res de cristiana. Aquestos entalls aleshores foren rares vegades fets expressos, ab nom o distintiu del possessor, pero al sigle XIV aixó se feu mes freqüent, demostrantse que aquí no's perdè muy del tot la obra dels llapidaris.

Els sacerdots en varis payssos pretingueren l'us d'anell, encara que prescindint de la designació d'honor. L'Arquebisbe Antoni Agustín no'l permeté més que als Doctors. Ja veurém com, en altres temps, certes dignitats canonicals tingueren anell.

EL BÁCUL. Es l'insignia de la dignitat pastoral, exigida per la necessitat d'apoyarse el qui devia visitar una extensa diócesis y sovint tenia llarga edat.

Son us com a distintiu episcopal consta al sigle VII, sobretot en l'Espanya visigótica, en la que s'entregava en l'acte de la consagració y reposició dels Bisbes, com diu Sant Isidor, en senyal de la obligació de regir y corretgir al poble y sostenir-lo en ses debilitats. A Roma no hi es clar l'us del báculo encara a mitjans del sigle VIII.

En els sigles XI y XII es conegut a vegades ab el nom de *cambutta* o *campita*. No arriba a la talla humana y, per sa part,

superior. termina en voluta que s'arrodoneix en espiral, que en teoria deuria ser més complicada quan major fos la dignitat del qui l'usa. Els báculos se feren molt senzills o de gran riquesa segons voler y cabals. Aixís n'hi hagué de fusta pintats, de marfil, de ferro, d'aram daurat ab o sens esmalt, d'argenteria ab bells obratjes y pedreríes. Sobretot tenim noticia de báculos sumptuosíssims al sigle XIV y XV. Aquest distintiu episcopal, per lo general, pogué desmontarse al menys en l'astil que fou distint de la voluta. L'unió de les dues parts, que degué reforçarse, doná lloch a una virolla o pom ornamental, que resultá un dels elements principals del báculo.

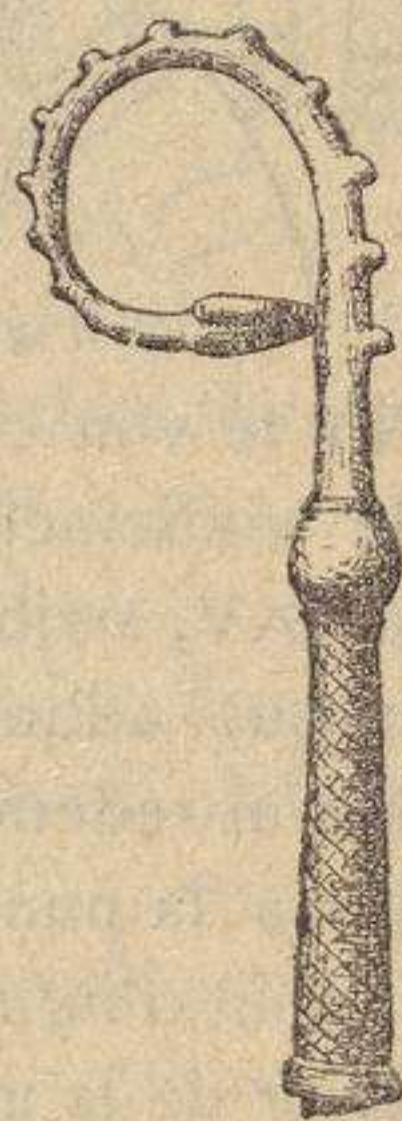
Els báculos de metall, que, segons com fossen podían embrutar la ma de qui l'usés, feren convenient, durant el sigle XIV, un drap que isolés y servís de sudari. D'aquí la tovallola que aleshores en les representacions gráfiques, se fa penjar del pom del báculo, y que doná lloch a la que usan els servidors episcopals, quan aquestos no son el diaca, que segons els antichs pontificals devia presentar el báculo al prelat.

A Catalunya conservém el báculo de St. Bernat Calvó en la Catedral de Vich, que es de fusta y molt senzill (primera meytat del sigle XIII), (Figura 1); el del Arnau de Gurb, de la seu barcelonina, es de ferro (s. XIII). (Figura 2).

LA MITRA. Es el distintiu episcopal que surt més tardament. El nom vé de un cobridor del cap femení, segons Sant Isidor, qui parla de la

(Figura 1)

(Figura 2)

infula, que diu ser una faixaeta blanca que's posava al cap dels sacerdots a manera de diadema, de la que'n penjaven els extrems (*vittae*), afirmant també que aquesta faixa a vegades era feta d'obra teixida de blanch y groch (*de albo et crocco*), y lligava els cabells. Aquesta *infula* del sigle VII, doná lloch a la mitra episcopal, que en principi fou, com la tiara, un cobricap que anava cenyit ab l'infula, que se introduhí com una cosa tolerada per evitar el fret, acabant per ser un distintiu episcopal, que el Papa concedia ja a mitjans del sigle XI. Per arribar a la forma característica ab dúes puntes o corns, degué passar per la semiesférica, alçantse y adquirint faysó diversa

(Figura 3)

del *calamaucum papal*. Es de notar que la mitra romana, de dos corns, fins ben entrat el sigle XII els monuments la representan sovint alçant ses puntes no sobre'l front de quí la lluhia, sino sobre les orelles. (Figura 3). Sembla que contribuí a formar-la aixís una flanja que, com l'infula, se posá del front al occipuci.

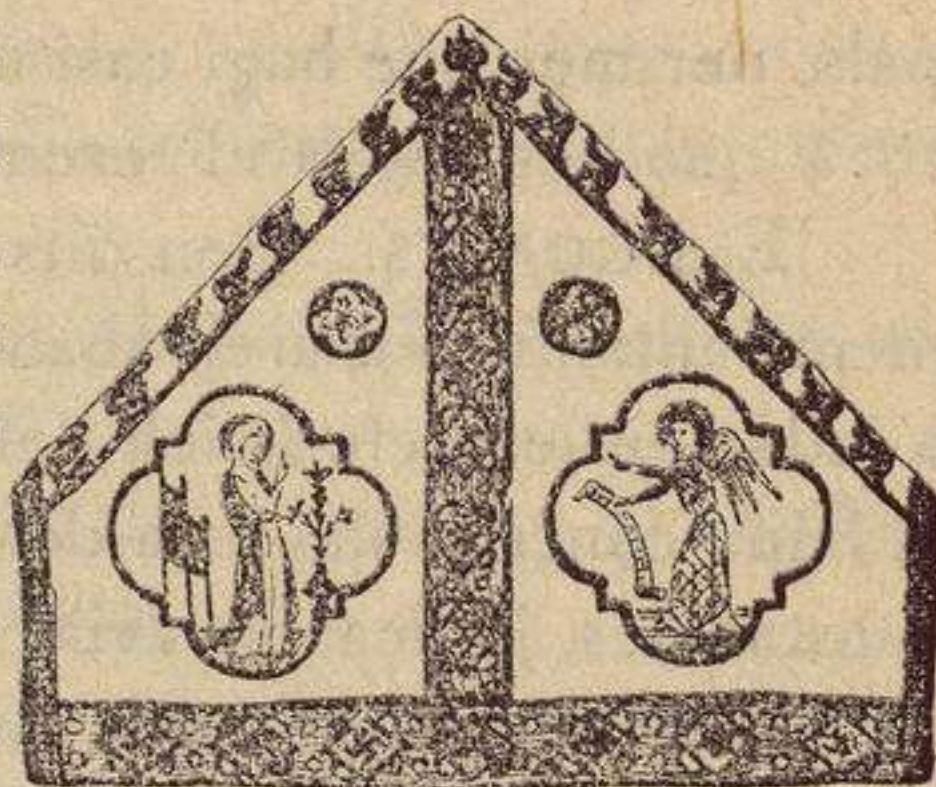
La mitra adquireix altura y puntes agudes en el pas dels sigles.

No té vint centímetres d'alçaria en el mil doscents, no passa de vinticinch un sigle més tart, ne té trenta y més al sigle XV, arriba a trentacinch y fins a cinquanta al sigle XVII, en que adquireix contorns curvats y pert les flanges tradicionals al rededor del cap (*circulus*) y les que s'alçan verticalment fins a la punta (*titulus*). Les *vittae* penjants se conservaren ab el nom d'*infules*, com dos apéndices que baixan de la part posterior de la mitra.

Hi hagué antigament molt punt en lluhir riques mitres,

que per ço's feren ja de riques teles, ja delicadament brodades, avalorantse ab pedreríes, enfilalls de perles y grans aplichs d'orfebreria.

En el Museu de Vich hi há la mitra de Sant Bernat Calvó del sigle XIII, a mes de una del XIV, (Figura 4) una del XVI y varies posteriors. La Catedral de Barcelona ne té una, dita de Sant Olguer, que correspon al sigle XIV.

(Figura 4)

EL PECTORAL. Els cristians, desde molt antich, han volgut lluhir la creu sobre'l pit, ja en forma de penjant metálich, ja en el de fibula. Els cementiris visigots hispans han fet aparéixer váries d'aquestes creus. Era una felicitat per un fidel poguer lograr que la creu pectoral portés reliquies o el *Lignum Crucis*. D'aquí les creus *thecae* o reliquiers, tancables com una capça, de les que els exemplars més antichs (un del Museu Episcopal de Barcelona y l'altre de la Selva de Mar) son orientals, dels sigles anteriors del XIII. El Concili de Braga de 675 aludí als Bisbes que *reliquias collo imponunt*.

Aquestes creus s'usaren com a objecte devot y sens constituhir un distintiu episcopal; pero, a finals del sigle XVI, començaren a considerarse com a objecte que debía figurar sobre'l pit dels Bisbes, per lo que's feren de gran riquesa y ab pedreríes del color corresponent al hábit del Prelat.

LA NOSCA O FERMALL. La fibula o tancador de la capa que lluhían els Bisbes en els actes pontificals, en el sigle XIII y següents se considerará que devia ser de metall y, en quan fos possible, feta ab riquesa, ornantse a vegades ab reliquies y constituhint una cosa propia dels Bisbes. D'aquí lo que se'n digué *pectoral, nosca* (de *nuscha*, per la forma originaria d'au o mos-

ca, que apareix en els cementiris visigòtics y merovingis) y *fermall* o *racional*, usant d'un recort de la Vella Lley.

Avuy encar el *racional-fermall* es entre els ornaments papals, per mes que hagi casi deixat de ser en els episcopals, ab tot y que'l consigna el ceremonial de Climent VIII.

ELS GUANTS. Son dits *chirothecae* y *wantos* en els documents antichs. S'usaren abans, pero no's poden considerar com a indument característich del Bisbe fins a mitx sigle XI, en que el Papa concedí son us a determinats prelats y en certes circumstancies, judicantse aviat com a indispensables a aquells.

Generalment se feren de punt de mitja o's teixiren expressament, judicant varis liturgistes mitjevals que deuen ser inconstils. Sobre el dors de la ma fou costum, ja preconisada per Inocenci III, que portessen brodat, teixit o d'aplicació d'orfebreria un cercol o medalló ab creu, *Agnus* o monograma cristiá. En el braçal o obertura portaren també ornamentació y, si foren molt amples, fins al sigle XVI, una borleta.

Antigament eran casi sempre blanchs. Desde el sigle XV s'usan molt els vermells o morats, essent després corresponents al color propi de la dignitat de qui'ls usa.

EL CALÇAT. Per les funcions episcopals deu portarse un calçat especial, que ha sigut integrat per les *mulae*, *compagi* o *scindalia*, que designan la sabata, y les *chaligae*, *udo* o *calces*, que van dintre les sabates, y avuy anomenem mitges. El us del calçat liturgich queda indicat autorisadament al sigle VI, extenentse son us fins a classes de la gerarquia inferiors al episcopat, de manera que al sigle IX hi havia una determinada reglamentació en el sentit d'establir, en quan a sa riquesa, una certa gradació.

Els Bisbes usaren sandalies de rica obra, tenintse noticies de brodats d'or y fins de perles que en aquelles havia. Les mitges eran de seda, treballades de punt o d'un teixit preuat; al

sigle XIV fetes a vegades de la meteixa tela de les sabates. De les mitges hi ha menors notícies que del calçat exterior, que indubtablement era el mes usat.

LA PINTA. En els actes pontificals, en altres temps, al esser revestit, se pentinava al Bisbe. Ne parlan texts dels sigles XI al XIV.

La pinta generalment era de marfil, trovantsen notícies en nostra terra ja al comens del sigle X.

A Roda d'Aragó se'n conservan dos exemplars al semblar de procedencia árabe, un d'ells oriental.

LA CÁTHEDRA PORTÁTIL. Ja queda dit que, en 675, un concili de Braga, exproba la petulancia dels Bisbes que, ab el pretext de portar al coll reliquies dels martyrs, en certes festivitats entravan a l'iglesia portats en alt per diaques vestint albes. Si no com a portantina quedá sempre la cadira portátil, que seguint al Bisbe, per si tenia precisió de sentarse. Era plegable per lo comú, usantse molt la de tisora o faldistori. Seria luxosa, haventhi notícies d'una *cum argento*, ja a principis del sigle X.

(Figura 5)

Son exemplar d'aquestes cadires, la de Roda d'Aragó, de tisora (sigles XV y XVI). També podria considerashi la d'argent daurat que va sota la custodia de la Seu de Barcelona, (finals del s. XIV).

VESTITS EPISCOPALS. Al Bisbe corresponen també els ornaments sacerdotals, diaconals y subdiaconals conjuntament. Al vestir pontificalment porta roquet de mànegues, amit, alba, cingul, maniple, estola penjant, dues dalmátiques (Figura 5), (dites *túnica* o *tunicela*), casulla y capa pluvial; tot en quant pogués ser mellor de lo usat pels sacerdots. D'aquí lo ques'en digué

capelles episcopals o *ornaments pontificals*. Mes endavant donarem notícies de cada peça.

Al centre d'Europa se parla ja al segle X, del *racional*, que anava sobre la casulla y era, en principi, una rica tela que anava en torn del coll y que sembla originarse del dessuador, com el *fanon* papal.

Alguns liturgistes mitgevals (entre ells, Inocenci III) parlan també del *subcinctorium*, aquí no usat, com a peça diversa del cingul.

En la vida quotidiana el vestits episcopals eran antigament els clericals mes decents; essent sempre en us els hàbits talars. El concili de Letran, de 1215, sembla exigir el us constant del sobrepelliç de lli. Sota d'aquest no faltavan els hàbits talars de llana de color fosch y, al segle XVI, negres o morats ab vius de seda, alguna vegada verts.

El capell, que's veu en els escuts d'armes episcopals es ab forro vert y alamares ab sis borles també de sinople.

Induments Sacerdotals

LA CASULLA. Es l'indument característich del sacerdot. Vé de un mantell circular, ab un forat per passarhi la testa, essent una especie de valona llarga fins casi als peus. Era dita *planeta*, *paenula* y *casulla*, essent calificada de *nobilis* o *vulgaris*, segons la finura y calitat de la roba de que era feta. A vegades tenia caputxó. Com que era formada per dues o tres talles de roba, a vegades presentava els afegits per sa llargada, venint sobre'l pit y esquena de qui la vestia, que s'ornaren ab una franja de color, especialment quan era blanca. D'aquí els *clavi*, que s'originaren dels vora-vius. Els orientals l'usaren com a mantell laycal fins al segle XII.

La casulla, com a ornament litúrgich, se troba clarament en

el sigle VII, essent molt folgada y sovint de color. Al sigle X, se li començá a reduhir el camp, fentse com d'uns tres quarts de circol; pero després, pel mil trescents, no poguentse estalviar drap prenentli folgadura, se la reduhí pels costats, que's plegavan sobre l'espatlla y s'arribaren a recullir ab presilla. Aixís la casulla s'aná fent una cosa semblant a un escapulari al sigle XVI, essent ja ben plana pels anys de mil siscents, perdent tota la gracia y el sentit de tradició.

Els afegits de la tela donaren lloch a les fresadures ornamentals. En el sigle XII son estretes, d'un senzill galó, que va de dalt-baix y a vegades va acompanyat de altres menys amples, que vora'l coll o abaix surten del altre, formant paraments angulars. El fres va rebent importancia al sigle XIII, essent brodat ricament ab imageria, tenint ab frecuencia, especialment el de la part posterior, forma de creu, perdurant aixó fins al sigle XVII. A vegades l'obertura per ahont passava el cap, se podia reduhir per medi d'una fibula o gafet, que també clohia el fres prop del coll.

La Casulla sacerdotal, en quan fou possible, se feu de bons teixits de seda, ab or, a arribarhi els cabals. No obstant les parroquies y iglesies pobres ne possehian de llana y fins de lli o de pell daurada (*guadamacil*) (1).

La Catedral de Valencia té una magnífica casulla de la

---

(1) S'ha tractat de restaurar la forma tradicional de la casulla, de conformitat ab els models antichs. A Roma l'han restablerta els membres del *Collegium Cultorum Martyrum*, en presencia de les més autorisades personalitats. A Praga l'admeté el Sinode ja en 1860; a Alemanya y Bèlgica está sancionada per l'us. El Papa meteix en nostres días ha fet present a diferents iglesies de casulles segons la hermosa forma de referencia, y la S. Congregació de Ritus may l'ha prohibida, ans implícitament l'ha aprobada.

En nostra terra la portaren durant el Congrés Litúrgich de Montserrat el Nunci de S. S., l'arquebisbe de Tarragona y diferents Bisbes. També s'usá en la dedicació d'un monastir benet d'Aragó en 1916, festa a la que assistiren el Sr. Nunci y altes personalitats de l'Iglesia.

(Figura 6)

forma de finals del segle XV. El Museu de Vich una del XVI. Se ha de dir que poques son les casulles antigues que han conservat la forma primitiva, devent per çò mes estudiarse per les pintures y esculpures que les representan (Figura 6, segle XIV).

LA CAPA PLUVIAL. Procedeix de la *lacerna* romana, que era un mantell semicircular que sovint portava caputxó. Entrá a la iglesia com un abrigh que convenia als cantors, especialment en temps frets. Els alts dignataris de l'Iglesia l'usaren ja al segle X, feta luxosament, llegintse per çò freqüents donacions de la meteixa.

Desde el segle XIV les nostres catedrals reglamentaren la adquisició de capes de preu, a fi de que els canonges tots se la tinguessen propia y la lleguessen a l'iglesia. Aleshores no s'acontentá el clero ab que la capa fos de bona tela teixida o brodada, sino que's volgué que presentés riques fresadures en tota la vora de la obertura y en el caputxó. Aquest, ab l'ornarse, perdé el caracter y resultá una peça decorativa que deixá de ser pràctica, per devenir l'escut dorsal o *capelló*, que de triangular passá a ser com una tarja apuntada, fentse sempre mes gros, y adquirint gran desenrotllo en els segles XV y XVI. La fresadura y escut se brodaren ricament y fins s'enriquiren ab engarçats de perles, acabant el segon ab una borla de gran riquesa. El tancador, que venia sobre el pit, se feu de metall com dit está (*noscha*), o fou una peça ab gafets que's digué *pont*.

CAPETA DE COMBREGAR. En el segle XIV el sacerdot que administrava el Viátich usava una tovallola sobre les espatlles

ab la que velava el *pyxis* ahont s'hi contenia la Eucaristia. Aquesta tovallola doná lloch a una capeta o valona oberta que un ordinari barceloní, de per l'any 1510, prescriu ab el nom de *super humeral*. Era de color, pero, atés son us, al sigle XVIII, se feu ja blanca.

Aquesta capeta era també vestida pel cruciferari de les processons.

EL GREMIAL. Deriva d'un devantal que's posava sobre la falda del Bisbe, quan tenia de practicar uns oficis en els que podia tacarse. Aquest devantal, que era senzill en els actes de *fadiga*, se conservá en les processons com un drap *d'honor*, que era sostingut pel diaca y subdiaca que feyan costat al preste, essent luxós y venint citat ab el nom de *devantal processional*, en el sigle XIV. Aleshores era folgat y formant plechs, pero després fou llis com un pali d'altar.

EL SOLIDEU. Els sacerdots se cubrían la testa ab l'ámit, pero quant aquest no's manifestá exteriorment o quan no l'usaren, feren servir un capell per cubrir la testa, sobretot la tonsura. Aquest capell que apareix ans del sigle XII, era prohibit en els actes de la liturgia, haventhi disposicions del sigle XIV interdintne l'us fins en la recitació d'hores canóniques, per mes que en el sigle següent se tolerá, primerament als prelats y canonges y després als sacerdots y a tots els intervinents en el chor. Aquestos petits capells, de forma semiesférica, que, al sigle XVI, arribaren a cubrir les orelles y anavan forrats de pells, s'anomenaren *pileus*, *barretina* y finalment *solideu*. La borla ab que s'orná la sumitat de tal cobertor y fins el color del meteix han sigut de correspondencia a la dignitat de qui devia usarlo.

ALTRES VESTITS SACERDOTALS. Al prebere en ses funcions litúrgiques competeix l'estola (*orarium*) que, ab la *plane-ta*, son els vestits que li assigna el concili IV de Toledo. Aquell

devia ser únich, afegint el concili de Braga, de 675, que devia portarlo *in utroque humero* y creuat al pit. D'ella parlém més endavant. També usá d'alba, cingul, maniple y ámit, sobre 'ls que donarém detalls més enllá. Al cap hi porta el barret o bonete. El calçat especial litúrgich, més senzill que l' episcopal, li fou en desús ja abans del sigle XII.

Quan tractem del vestít quotidiá clerical y del *sobrepellic*, *roquet* y *almussa* podrán veures notícies que no cal duplicar aquí.

Induments Diaconals

L'ESTOLA. El concili IV de Toledo diu que el levita o diaca deu portar l'*orari* en l'espatlla esquerra, tenint la dreta lliure, a fi de que pugua exercir be son ministeri. Son orari haurá de ser únich, blanch, sens adornos de color ni d'or. Deurá ser portat al damunt de tots els vestits, a fi de que sia visible per tothom, y aixís se conega la dignitat de que está revestit, segons el Concili de Braga, que no vol que l'orari quedi amagat sota la túnica.

Del orari procedí la *estola*, que, segons Sant Isidor y els texts clássichs, era un drap ab que les dones cubrían son coll y espatlles. En el començ del sigle IX el mot *estola* prevaleix. Aleshores s'orna ricament y se teixeix ab fils d'or, posantse en ella a sos extrems un sarrell y fins picarols de rich metall. Y al sigle XI s'aixampla en la terminació, formant pala, a la qual, en el sigle XVI, s'hi comensa a posar una senyal religiosa, que acaba per ser sempre una creu, introduhintsen altre al mitx de sa llargada.

A la Catedral de Lleyda hi ha conservades dues estoles interessants, del sigle XIV. L'una mida uns dos metres de llarch per 68 milímetros d'ample, essent brodada en sedes, ar-

gent y or ab motius geométrichs. L'altre es casi mitx metre més llarga y un poch més estreta que la seva companya, venint ab trenta quadrifolis brodats en sedes, ab bustes de Sants, lluhint escudets entre els quadrifolis. Al mitx de sa llargada hi té un *Agnus Dei*. Al Museu de Vich hi ha part de l'estola de Sant Bernat Calvó, feta de cordonets trenats.

Els extrems aixamplats de l'estola reberen el nom de *fanones*.

LA PLANETA PLEGADA Y L'ESTOLÓ. En els días ferials de Quaresma el diaca no usa dalmática sinó, en moments, una ample estola posada diagonalment dita *estoló* y més vistosa que l'estola ordinaria. Son us es al menys dels anys del mil doscents.

Fins al sigle XIV hi havia la práctica de que portés encara un mantell, pero's maná aleshores que ostentés casulla blanca *quod sit plicata usque ad pectus*. Al moment del Evangeli devia deixar-la per l'estola. Aquella planeta recullida, *plicata*, es citada en texts estrangers ja al segle XII.

LA DALMÁTICA. Era en l'antiguitat romana la *dalmática* una túnica que rebé el nom dels dálmates, que degueren vestir-la, feta per lo comú de lli blanch, ample, de mànegues folgades y no sempre llarga fins als peus. Els afegits de la roba, com en la planeta, degueren donar lloch als vius de color que se presentan en sa llargada, en nombre de dos, fets de color (*clavi*), ornantse també ab motes de color (*calliculae*) en altres llochs, com en el pit, espatlles, punys y genolls. Se portava sobre la túnica o vestits interiors.

Les trovalles fetes en l'alt Egipte, en les sepultures dites *coptes*, permeten formar bona idea de lo que eran les dalmátiques y quina sa ornamentació en els sigles IV al VII.

En els concilis visigots no's parla directament de la *dalmática*, pero si donantli el nom de *túnica*. St. Isidor li diu *túni-*

ca sacerdotalis candida cum clavis ex purpura. Se usá abans a Italia que aquí, concedintla Sant Simach Papa als diaques de Arles, en 513.

(Figura 7)

Ab el temps la dalmática s'escursá y resultá poch ample; lo que feu que, per facilitar el moviment de les cames, se obrís en la part baixa, pels costats, y fins se volgués fos més curta pel davant que pel darrera; cosa aquesta darrera que no prevalésqué, mentres que les obertures laterals se feren majors, dirigintse sempre, ja al sígle XI (Figura 7) cap als braços, als aixellerons. Aquesta creixença fou máxima al sígle XVI, invadint les mànegues, y quedant la dalmática del tot oberta lateralment y rígida, pero en disposició de que les obertures podían cloures per gafets o pressilles.

Els *clavi* se conservaren en forma de galons, y els *calliculae* se perpetuaren en els paraments que anavan en la part mitjera, devant y darrera, y en les mànegues, essenthi com un pedás de roba y color diferent de lo demás. Potser contribuí a conservar els paraments, que semblan indispensables desde el sígle XIV, la necessitat de substituhir lo que més se gastava en la part corresponent a les genolleres. De totes maneres, el parament se conservá y, al sígle XVI, se convertí en una especie de plafó, que a vegades es dit *devantal*, generalment de color vert, que aná rodejat de galó y quedá com a ornat indispensable, no sols al devant y darrera, sinó en les mànegues. (1)

(1) Com la casulla, la dalmática avuy tendeix a reformarse, segons lo que reclama la seva historia.

Complement de la dalmática fou el *collaret*, que's presentá quan l'ámit perdé el parament, que sortia sobre la dalmática, en el sigle XIV. El collaret fou ricament ornat y era vestit, quan el diaca portava la dalmática, sobre l'obertura del coll.

Se doná el nom de *fimbries* a uns cordons y borles que's posavan penjant, al devant y darrera, desde sobre les espatlles en la dalmática. Se'n parla al sigle IX y deuen ser recort de les penjarelles y flochs que a vegades portan els *clavi*.

Les dúes dalmátiques que vesteix el Bisbe en els pontificals, sota la casulla, eran dites *tunica* la superior, y *tunicela* l'altre. Antigament eran menys folgades que les usuals y sobretot més lleugeres, fentse de robes fines y ab folradura ben senzilla. Al sigle XIV també si les diu *clámide*.

Induments Subdiaconals.

LA DALMÁTICA. Avuy la dalmática que ostenta el subdiaca es igual a la del diaca, pero primitivament fou cosa distinta; fou una verdadera *túnica*, que sembla's portava sobre l'alba. Sant Gregori el Gran, que al ser Papa trobá als subdiaques aixís vestits, els feu despullar de la túnica, fentlos anar *ut spoliatos*. A Espanya, segons els concili de Braga indica, en 675, la túnica subdiaconal estava en us, y s'usava sens orari.

Desde el sigle IX el subdiaca, en tots els actes llueix *tunicela*, que s'identifica ab la dalmática.

L'ALBA. Com indica el seu nom, era l'*alba* una vestidura blanca, llarga fins als peus, que's cenyia al cos, provehida de mànegues llargues y estretes, generalment feta de lli, per lo que se li deya *linea*. A vegades tenia *clavi* y *calliculae*.

El Concili de Carthago, de 398, prohibi que'ls diaques usessen l'alba fora de l'iglesia; haventhi el sínode Narbonés de

589 que prohibeix al diaca, subdiaca y lector que la desvesteixin ans de terminada la missa.

Les albes foren dites també *camis* y *camits*, y als sigles XV y XVI *camises romanes*. Les que eran luxoses tingueren paraments de riques teles y brodats d'or y sedes. De aquí els *chamisos paratos*, que surten en inventaris del sigle X. Aquestos paraments eran formant un rectàngul, en la part baixa del alba, de igual modo pel devant y darrera; invadint també a vegades els punys (d'aquí els *punyets* y *managuins*, que, durant els sigles XIII al XVI, a vegades van sols), y el pit y espatlles. Al sigle XVI se desusaren els paraments positiços y de color, per donar lloch a les *guarnicions de fusells* y a les puntes de *fusons* a l'*agulla*, de randa o de obra de malla, de les que se'n feren, als sigles XVII y XVIII magnífichs *volants*, a vegades de tres y quatre palms d'amplada, ab entreteixits d'or. També's posaren puntes en les mànegues.

El Museu Episcopal de Barcelona té l'alba que, en 1351, vestia l'Abat Arnau de Biure, de St. Cugat del Vallés, quan fou assassinat. Aquesta ha perdut els rics paraments, dels que n'hi há fragments en el museu de la ciutat de Barcelona y en alguns del extranger. Una molt senzilla, trovada en el sepulcre de St. Bernat Calvó, ab parament al devant en la part baixa, al semblar del sigle XIV, es al Museu de Vich. La Catedral de Barcelona ne té una del sigle XVIII ab admirable volant.

EL CÍNGUL. Es el complement de l'alba, desde'l moment que aquesta deu anar cenyida. Els documents li diuen, *zona*, *succinta*, *cinctorium*, *cingulum*, *cinyell*. La primera era ample; els demés mots no precisan tant.

Se feren ab fil d'or, sedes, llí; ab caps de borles, serrell, ab macises boles y capçades de metall preuat y pedreríes.

Fins al sigle XIV no es rar que la *zona* siga com una faixa, que podia lligarse ab cordons, deixant penjar unes flanjes am-

ples com la faixa. A aixó deu referirse Durand de Mende dient que el cingul, no sols deu cenyir, *sed etiam succingi debet*, essent *duplex*. D'aquí sa relació ab el *succintorium*.

EL MANIPLE. Té l'origen humildíssim. Es recort del drap o tovalló que els servidors portavan a la ma, com avuy encara els cambrers d'un ápat. En el sigle IV els consuls ostentavan un rich drap per fer els senyals en els jochs públichs, que ells presidían y que, quan no's tenia a la ma se posava al costat, en el cenyidor. Se li deya *palla linostina*, *mappa*, *mappula*, *sudarium*, y, al sigle VI, ja estava prescrita de temps pels diaques de Roma, com a servidors que devían cuydar en les precisions al sacerdot, per aixugarli el suor, el nas y la boca. Se duya en el braç esquerre, a fi de que la ma dreta estés lliure.

Durant el sigle IX, fou cosa purament recordativa, a causa de haverse enriquit y convertit, per son plegat, en una franja d'uns quatre palms de llarch per mitx escás d'ample; després se aixamplá pels extrems, que foren dits *fanones*, donant denominació a tot l'indument. Sos extrems acabaren en pala y portaren penjants de campanetes, boletes de metall, grans de cristall o serrells, com les estoles.

La denominació actual está indicada en documents del sigle IX. Sa forma es fixa al sigle XVI, fermantse ab una agulla al braç esquerre sobre l'alba, o passantse per una obertura que deixava son plegat pel mitx, lligantse també per una alamara.

El dret de portarlo els subdiaques no sembla anterior al sigle VIII.

L'AMIT. Es descendent del *palliolum*, tapa-colls que duyan els romans. La Iglesia l'adoptá entre sos ornaments al sigle VIII, ab el nom de *anabolagium*, o *sindon*, cobrint el coll sobre l'alba y arribant en certes ocasions a tapar el cap. En aquest us arribá fins al sigle XIV.

La part superior, la vora del ámit més acostada al cap, la

que anava al devant cap al front quan cobria la testa, se ornà ricament ab flanja, que hi havia el gust de fer ben visible, arribant a cavalcar fins sobre la dalmática o casulla. D'aquí lo que se'n digué àmits *parats* o *emparamentats*, que ho eran en colors y or y sedes, quan l'àmit ho era de lli. Els paraments desapareixen al sigle XVI, per donar lloch a les orles de randa o fusells.

L'àmit ans del sigle XIV era mes llarch que ample, fermantse al devant ab una fibula o cordons. Els paraments més richs portavan gafets per cordar l'àmit que semblava un collarret. Desde'l sigle XV l'àmit quedá amagat per l'alba y lligat ab cordons sobre'l pit.

Induments dels ordenats de menors

Els acólits, ja al comens del sigle XIV, serviren l'altar vestint albes y dalmátiques. Aixís ho veyem en les grans iglesies, com a práctica de les solemnitats; en les diades ordinaries y en les iglesies de poca importancia lluhiren l'alba cenyida y més freqüentment el sobrepellíç.

Als ostiaris se'ls negá pel Concili de Laodicea (364) el dret de portar l'orari.

Algun preceptista litúrgich del sigle XII y del Nort d'Europa vol que els ministres inferiors portin túnica talar blanca cenyida y superhumeral o valona per cubrir les espatlles.

Induments clericals

EL ROQUET. El ritual visigoth diu que al clergue, per ser ordenat tal, devia vestirseli la túnica y l'alba; dientse mes tart, al sigle XI, que se li imposava la *túnica talaris linea*, sens parlar-se de l'alba, que fou considerada propia dels graus mes dignificants de la gerarquia eclesiástica. D'aquesta túnica talar de

lli, especie de senzilla dalmática, descendent de la primitiva de la que'n guardá la forma y materia, quan al servir pels diaques s'enriquí y's feu de riques estofes y ab magnificent obratge, descendeix el roquet.

El nom el prengué del *roccus*, que era un vestit superior, a vegades fet de preuada draperia, que's portava especialment en els sigles VIII, IX y X, fentse l'identificació per lla al sigle XIV.

El roquet fou, donchs, en son principi, fill de la dalmática, fou de lli, descenyit y manicat. Al sigle XII portá estretes les màneges y desde el XIV s'escursá, perdent la condició de talar. En la segona meytat de la centuria del 1500 admeté ràn-des y fusons en sa part inferior, adquirintne després en les boramánegues y, mes estretes, al coll.

El roquet ab màneges aleshores quedá per distintiu dels canonges y dels prelats.

EL SOBREPELLIÇ.—Fou un indument que els clergues richs portaven sobre la *pel·liça* o vestidura de pells fines, molt en us durant els sigles de l'edat mitjana. Descendí de la casulla el sobrepelliç, tenintne la forma d'una llarga valona tancada, feta de tela de lli. Y en aquesta disposició apareix a principis del sigle IX, quedant sens cambi fins al sigle XV. Per evitar que tal vestit dificultés l'acció dels braços se'l tirá sobre les espatlles, fixanthi, lo que se'n digué les *ales*, ab una presilla o agulla. Al sigle XV aquesta disposició fou la usual, fentshi aleshores dos cosits que juntessen per sota els braços les parts que restavan penjant pel devant y darrera. D'aquesta manera el sobrepelliç aná participant de la forma de túnica, ab grans ales en lloch de mànegues. Aquestes se planxaren y prisaren, quedant com dos penjants enmidonats en el sigle XVII, que es quan mes s'escursá. S'anomenan en la centuria precedent *camises de acólit*.

LA GARNATXA.—Fou un roquet sens màneges ni ales,

molt obert pels costats. Prengué el nom de la *ganarchia*, que era un vestit superior en us durant els sigles XI y XII. Com que's duya sots la capa choral, y en aquesta les ales del sobrepelliç haurian fet nosa, s'anomena *sobrepelliç de capa* o *per portar ab capa*.

La garnatxa sola quedá com a indument que s'oferí als darrers servidors del altar, encar que no fossen clergues o tonsurats, ni portessen hábit talar.

EL BONETE O BIRRET.—És un capell que en un principi no tingué pas que veure ab el vestit litúrgich, ans pertanyia al de carrer. Son origen se confon ab el del solideu, pero al sigle XV fou mes gros y bombat que aquest, adquirint forma de gorra o boyna. Les quatre peces de drap groixut que el compongueren, al cosirse entre si, formaren unes petites cantoneres que arribaren a donar punxes o lo que se'n digué quatre *corns*, que son ben accentuats al finar la setzena centuria y s'exageran mes tart fins a la ridiculesa, a causa de la rigidesa dels materials en us. Enloch com en nostre país aixó es digne de nota, lo que fa ben distint el bonete espanyol del italiá.

Ja al sigle XIV hi ha noticia de considerarse el bonet com a distintiu dels prebendats, imposantse en l'acte de la colació del benifet, per lo que era borlat, repuntat o de drap del color corresponent a la gerarquia del qui l'usava.

El bonete sols se permeté en les ceremonies o actes no eucarístichs, que tenian lloch fora de l'iglesia, y en els de l'interior d'aquesta en res relacionats ab el Sagrament del altar, com son processons, anar y tornar del altar, cants del chor, predicació, etc.

Portan bonete els clergues vestits de talar y l'usan els ordes eclesiastichs superiors, tenint aquestos el dret de cubrirse ab ell en mes ocasions, quan major sia el grau gerarquich.

VESTITS USUALS DEL CLERGUE.—El vestit de les persones

dedicades al Senyor, dels ministres, deu ser en tots els temps sever y tot ell inspirat en la modestia y en idea de religiositat. Sempre ha sigut talar, conforme diu el II Concili de Braga. Els concilis prohibeixen els colors llampants, les porpres ja al sigle VI.

En l'època que va desde els sigles IX als XIII, a judicar pels testaments, els clergues vestían de llarch, ab pells forrant sos hàbits de llana y especialment els abrichs.

Abundan, després de la promulgació del canon XVI del concili de Letran de 1215 (que prohibí els vestits oberts, massa llarchs o curts, de draps verts o vermells, ab mànegues de colors vius y les capes ab mànegues), les ordinacions glosant y especificant lo referent al vestit clerical, que no seria pas de seda, ni ab botons d'or o plata, ni ab cordons. Les regulacions s'extenen al calçat, que no podia ser ab costosos treballs o de tons metàlics o vius, y fan molta repetició de les prohibicions d'armes y del us de cavalcadures luxosament ensellades. Per lo que's pot entendre, mes que negres els vestits eran blaus, ja que en 1336 un concili tarragoní no trovava prou acceptable aquell color negre. Els canonges, en alguns llocs, volgueren se'ls regonegués el dret a les *vestes rubei coloris*. Els clans contra les capes de pastor blanques duran tot el sigle XVI.

Es en 1500 quan el color negre s'imposa, casi del tot, ab túnica llisa cenyida, manicada o no y la gran capa o manteu. Sols als canonges se permeten gires o beques de seda. Per viatge, a fi de poguer ben cavalcar, se permeten hàbits curts que deixan veure les cames calçades ab mitges negres o burelles y sabates senzilles y baixes.

El collet blanch de la camisa era poch visible, pero se feu notar exageradament a tenor de la moda del sigle XVII, doblantse sobre la sotana. En nostres terres se reduhí aviat, sens

que restés en forma de dos penjants, com succehí a França. En nostres terres, com allá, no s'usaren les sotanes de róssech y se usá poch la faixa o cinturó.

Al cap se permeteren els grans capells negres, sobretot usats desde el sigle XVII, que en el sigle XVIII doblaren les ales primer en gresol de tres com y finalment en teula. Fins el Consell de Castella llegislá sobre aixó en 1770.

LA TONSURA. Es el distintiu del clericat, tant del mes elevat en dignitat com del que no arriba als ordes menors, y la senyal indubitable de la enumeració d'una persona entre'ls ministres del santuari.

Desde finals del sigle IV que regeix un canon cartaginés (any 397) prescribint que el clergue *nec comam nutriat nec barbam*; fentse servir la tunció en l'acte principal de l'iniciació clerical. El concili barceloní de 540 no permet la cabellera, y en cambi prohibeix raure el pel de la barba, lo que, no obstant, no sembla pas donar l'admissió del pel molt llarch.

La prohibició de cabellera portá la tonsura o corona clerical, que dona forma positiva a la tunció. Els liturgistes franchs, del sigle IX, parlan ja de la tunció de la part superior de la testa deixant *inferius circuli corona* (Amalari).

La corona fou, donchs, al cim del cap, presentantse sobre'l crani. Era de no molt gran dimensió ans del sigle XI, de manera que a judicar per les representacions gráfiques del temps no tindria mes que deu centímetres de diámetre. (Vid. figura 7) Al sigle XIII, y sobretot al XIV y encar al XV, es oval, potser de 15×20 centímetres deixant un cercle de cabells de uns sis o set centímetres com *a maximum*, ja que les polceres y tota la part posterior del cap o sia el clatell, tornava a quedar ras o afeytat. (Vid. figura 6.) La curta barba, usual fins a mitjans del mil doscents, queda també rasa del tot, inclós en el sobre llabi; per més que, a final del mil quatrecentos, torná a presentarse.

L'exemple que donavan els Papes a Roma aná modificant la manera de presentarse el pel en la cara dels clergues. La corona quedá, ja en el sigle XVI sols en la part central del crani, introduhintse la barba força llarga, puix que la duya aixís St. Pio V (1565-71). Nostres sinodals de tot aquell sigle y en part del XVII encara claman contra la barba crescuda y especialment contra els *mostatxos*; pero, al fi, han d'enmudir o reglamentar les exorbitants, el *topeto*, els llarchs *bigotis*, les *cabelleres* o *grenyas*, les *guedejas*, les llargues *perilles*.

Veyent la serie de retratos papals, pot compendres lo que aquí degué permetres en qüestió de pel. Innocenci IX (1591) portá quelcom vergonyantment bigoti y perilla, que posá en us Pau V (1605-1621) y duraren fins que Climent XI (1700-21) torná a la cara neta. El cabell llarch, fins a tapar les orelles, perdurá fins entrat el XIX.

Vestits canonicals

LA CAPA. Les ordinacions conciliars visigótiques prescriuen que els clergues adscrits a les iglesies y, sobretot els de les catedrals, fassan vida comú. D'aquí que's formessen unes corporacions, baix la presidencia episcopal, en les que els membres vivían junts y segons les regles al efecte recopilades de les ordinacions dels escriptors eclesiástichs y de les series de cánons conciliars. El concili d'Aquisgran de 816 compilá la regla canonical que més s'usá a Catalunya en temps de la reconquesta, important l'habitar conjuntament els canonges, tenir taula comú y obedir a uns prepósitos. S'ha de dir que tals canóniques no monacals tingueren époques de gran relaxació, acabant, ja en el sigle XIII, per no tenir de comunitat mes que el reso del ofici diví y no gran cosa mes que la participació en els actes del culte.

En els actes del ceremonial religiós els canonges vestían tots igualment el sobrepelliç y, al menys en hivern, una capa, que tenia rahó de ser contra el fret. D'aixó n'hi ha datos positius desde mitjans del sigle VIII.

Aquesta capa ja hem indicat que doná origen a la capa pluvial; pero, ja al sigle XIII certament, aquesta que fou luxosa y de colors de festa se distingí de altra usual y mes senzilla que fou de drap de llana negra, y portava caputxó. Sembla que aquesta capa s'imposá per imitació de la que duyan els canonges regulars agustinians, per mes que els canonges aquisgranesos o no regulars que foren ríchs, feren els possibles per adornarla y ferla comfortable. D'aquí les constitucions capitulars y cánons dirigits a normalisar la disposició y us de la capa choral. Y com que molts beneficiats se decidiren a fer servir tal abrigall, d'aquí que's volgués que's distingisen les capes, permetentse als canonges folrar el capiró, que fou un engrandiment del caputxó, ab pells negres o grises, prohibintse les rosses, y el calarse el capiró cobrint el cap en actes de recitació d'ofici diví.

Al sigle XVI, per lo general, les forres de grises corresponían als canonges, les pells negres als comensals, porcioners, pabordes y, en alguns llocs a tots els beneficiats que conservaren o adoptaren l'us de la capa durant l'hivern. A finals del mil cinchcents els arminis blanchs comensan a adoptarse pels canonges, cambiantse ab els temps els grisos pels beneficiats.

A finals del sigle XVIII s'adoptaren els vestits canonicals de color, tal com ara veyem en les iglesies catalanes.

L'ALMUSA. Fou un caputxó petit que en principi's portava penjat a l'esquena, adicionantse ab el temps d'una especie de curta valona oberta pel davant. Se duya al demunt del sobrepelliç, usantse pels sacerdots intervinents al chor en temps que no's duyan capes chorals, y també pels assistents a les pro-

cessons y sínodes. El caputxó, al sigle XIV, a vegades formava doble punxa, que venia sobre les orelles.

En diferents ordenacions se prohibí calarse el caputxó al resar l'ofici diví.

Generalment tal almusa era de drap de llana negra, duentla els canonges que la vestían al hivern folrada de pells ja al sigle XIV. Al estiu la portavan forrada de satí carmesí, cosa que volgueren seguir els graduats y fins molts beneficiats, per més que se'ls feu adoptar les folrades morades, pero insistiren y, al sigle XVI, en varis llochs lograren ses pretensions. Per çó al sigle aquest a les persones calificades se permeteren les almuses de satí y de tafetá de seda negra, ab beques, folrades y repunts morats o vermells. Y, ja al sigle XVII, se posaren almuses morades els canonges.

L'ANELL. En algun temps certes dignitats canonicals podían dur anell. A Gerona, en el sigle XIV, l'ardiaconat se conferia *per annuli traditionem*. En l'época visigòtica el duya el Sagristá, com a distintiu de guardiá y el Tresorer com a custodi dels llibres y escriptures.

EL BORDÓ O FÉRULA. Deuria ser el distintiu del qui dirigeix el chor de cantors en la iglesia. Era en altre temps el senyal del Arxipreste y del Precentor, segons se troba ja en els ceremonials visigòtics, als que era entregada la férula com a *indicium honoris*. Més tart el bordó se considerá com a propi del Arxipreste, Àrdiaca y Mestrescola; lluhintlo també els dos cantors (Precentor y Succentor o cantor menor), o be els a qui per torn corresponia la direcció del chor. Aquestos en alguns llochs suplían el bordó per una especie de llibre fet ab dúes postetes (*tabulae, xasques*), que's feyan colpejar entre sí per donar les entrades y el ritme del cant.

Els bordons foren alts almenys com la persona. D'antich eran de fusta o ferro, pero en les solemnitats era gloriós per

les comunitats servirlos de metall, d'argent a vegades finament obrat, daurat y esmaltat. Eran compostos de la verga (si era de metall rich, duya ánima de ferro) y porra, en forma de pinya, carxofa o llanterna que rematava en pinacles y duya imatgeria.

Induments monacals

Han sigut sempre molt senzills. Una túnica talar de llana o de pel, burella o del color natural, cenyida al cos ab corretja o corda, y cucurulla, mitjes y sabates. Els vestits interiors, no gayre més que una camisa y poques vegades bragues, de llana o lli blancs, eran suficients. Alguns hi afegiren l'escapulari sobre la túnica, y la capa, ab o sens capiró, rodona, oberta o closa com una clotxa o planeta. D'aquesta darrera s'originá la cogulla. Les Ordes religioses establertes en el sigle XIII y següents volgueren distingirse sos professors, fins exteriorment, pel color y forma varia dels hábits. Aquesta fou en son origen deduhida de la que vestían els penitents o els sacerdots més modestos.

L'Abat en l'época wisigótica vestía la *staminea* o túnica de llana basta, els *pedules* o mitges y els *succellos* o sandalies. Després, desde el sigle IX, fou ordinari que ostentés el *gayato*, que era un bastó ab empunyadura en forma de *tau*, o de creu sens cap vertical, concedíntseli vestiments sacerdotals o segons l'orde que hagués rebut. Desde el sigle XII el báculo ostenta voluta com l'episcopal, encara que de dret (y no de fet), deuria ser més senzilla.

Els Papes concediren a certs abats desde el sigle XI l'us de determinats induments, com guants, sandalies, etc. Més tart fou cosa ordinaria que lluhissen els ornaments episcopals, especialment després del sigle XIV.

En l'escut d'armes abacial hi hagué capell negre ab alamares de tres borles per part.

Les Ordes religioses-militars apenes usaren com a distintiu més que la *creu vermella*, de diversa forma, sobre la capa o sobrevesta blanca. Les Ordes cavalleresques lluhiren a vegades *collar*. Ne portá la del Griu o de la Gerra, que també se distingí per l'*estola*, y fou dedicada a l'Assumpció de la Verge (sigle XV). La de Sant Jordi portá *creu vermella* en mantell blanch, (sigles XIV y XV). La de la Destral, propia de Tortosa, mostrá una *destral* de drap porpra (sigle XII).

Els *hermitans* acostumavan vestir túnica de llana grisa cenyida y mantell obert, provist de caputxó.

Les diaconeses primitives y viudes dedicades a Deu deposavan, ja al sigle IV, son vestit laical o secular, y vestían altre modest y senzill: rebent el *vel*, que en els llibres litúrgichs es dit *orarium*, que tapava el front y tota la cabellera. Les dones verges, que també volían ser *Deo datae*, o *Deo votae* rebían igualment el vel de mans episcopals. En l'época visigòtica usavan vestits ben modests, de llí y de llana; deventse entendre aquestos materials pel vel y per la túnica y mantell. Uns y altres eran benehits segons formularis que no faltan pas en els llibres pontificals dels temps de la Reconquista. Desde el sigle X per imitació dels religiosos, les monials de molts monestirs usaren l'escapulari.

Les monjes fundades per les Ordes establertes al sigle XIII y posteriors, usaren el vel, ab trajo sempre senzill, pero de conformitat ab els colors especials de l'Orde a que estavan adscrites. Varíes Ordes adoptaren vestits que, en quan a la forma, no eran mes que els usats per les beguines y les dones més modestes y gens donades al mon.

Les Abadesses, presidentes de certes comunitats de monials, en l'época visigòtica portavan un capell que era dit

mitra, que tenia la forma d'una corona. Després se parla poch de tal capell y, com en els abats, se cita el *bácul*.

Induments de participació litúrgica

Entre aquestos s'ha de comptar l'*alba*, vestimenta talar blanca que primitivament se posava als neófits (*albatí*) després que en l'acte del Baptisme havian rebut l'aygua santa. Com que dit Sagrament, especialment als adults en sanitat, se'ls administrava el dia anterior a la Pasqua cristiana y quedava l'*alba* vestida durant vuyt dies, d'aquí que la dominica primera següent al dia de la Resurrecció fos dita *in albis depositis*.

La raresa del Baptisme dels adults, notada en els sigles posteriors al VII, feu entrar en desús tal vestidura blanca, que fou suplida per la *capida*, *caputxó* o *capilla*, drap blanch en forma de capa, que, ans del sigle XVII, els pares dels batejats oferian a l'Iglesia, després que havia sigut imposada pel sacerdot. Abundan les disposicions manant que les capides dels *albats* no servissen a compondre roba blanca de destinació profana.

En l'administració de la Confirmació antiguament servian unes *benes*, que's cenyian al cap dels neófits, a fi d'impedir fos tocat el front ungit ab el crisma. De una velació al cap dels ungits n'hi há noticia ja en els llibres visigoths. La bena debía quedar cenyida durant tres dies; pero, al sigle XIV, sols per espay de vint y quatre hores. Son us se pert al sigle XVII.

En les penitències públiques, molt freqüents ans del sigle XIV, els penitents vestian túnica de sach o de robes molt bastes, portant el cap empolvat de cendra. La Inquisició espanyola vestí als penitenciats ab *sambenito* (especie d'escapulari ample de uns cinch palms y llarch de sis, fet de roba

de cànem), y *coroza* (alt capell, cilíndrich y rigit, del color del sambenito), en els que a vegades s'hi pintavan flames. Els *cilicis* fets de cadenetes de ferro, de planxes metáliques ab punxes, de anelles també de ferro, de cenyidors y cordes d'espart, etc., foren cosa generalment voluntaria y s'usaren en tots temps.

En l'acte del casament (cosa encara seguida en algunes regions hispanes) s'usá el *vel* (*velamen*), y el *jou* (*jugale*, *cordula*), aquest darrer format per un cordó vermell o *cinyell* (al sigle XIV), o per una estola que lligava als contraents. Abdós, com l'*anell nupcial*, son de tradició romana y usats per la liturgia matrimonial visigòtica. Fou d'igual origen la *corona* de flors, posada als casats fins al sigle XVI.

—

Les confraríes religioses entre persones seglars o clergues, ab el fi de ajudarse per medi de l'oració, de les qui hi ha noticies desde el sigle XII, tingueren sos distintius de creu processional y gonfanons y banderes ja en la centuria del 1400. Algunes usaren *vestits de penitencia*, o de beguí, aspre y talar, ab caputxó tapant la cara, que servía per processons y enterros. Altres adoptoren sols l'*escapulari* o *cordó* de alguna orde religiosa, a la que a vegades foren adscrites, pero molt reduhits de forma.

Al sigle XVI hi ha ja noticia de les *vergues*, ab senyal de la confraria, que ostentavan els prohoms.

Sobre totes les confraríes se feu popular, desde la segona meytat del sigle XVI, la de la Verge de la Rosa, *Psaltiri* o *Rosari*, que s'establí en totes les parroquies. Aixó feu adoptar el enfilall de grans, que servía d'antich per comptar oracions y que aleshores, y ja al sigle XV, se repartí en denes, segons práctica de la devoció al Rosari. Aquestos enfilalls se feren de

diversa materia, a vegades ben rica, haventhi fins al sigle XVIII, un cordó o fil que retenia els grans.

Les *medalles* també podem considerarles com a insignia de confraria o almenys com a testimonis d'una devoció, aixís com les *creuetes* que's penjavan al pit, al capell o sobrevesta, sospenentse també dels rosaris. De unes y altres n'hi ha dels sigles VI endavant, fentse per lo general de metalls bastos (eram, coure, estany o plom) encunyats. Les medalles, sobretot, se vulgarisaren desde el sigle XV, trovantsen de penjants als registres dels llibres d'hores y de recitació psalms y tota mena de oracions.

Els familiars del Sant Ofici (Inquisició) ostentaren la *venera*, medalla ab l'escut de creu entre un brot d'olivera y una espasa.

—

Els fidels que, moguts de devoció, emprenian viatges a Jerusalem, Roma, Santiago, Oviedo o en altre santuari, ja en sigle XI, rebían la *sporta* o *auforges* y el *bacul* o *bordó*. Les primeres son dites *habitum peregrinationis*. Les auforges a vegades no eran mes que una bossa o escarcela, dita *sarró* o *sarrió*.

Els peregrins, que tindrían de sufrir les inclemencies del temps, devian provehirse de vestits que'ls abriguessen, els lliuressen de les pluges y de l'ardencia solar. De aquí que, dits fidels, vestits o no d'habit talar, ostentessen *capa* rodona o oberta, o almenys *esclavina*, com totes les robes, de color fosch o burell molt senzilles, de llana, y *capell de sol* d'amples ales. Per devant, a aquest, era acostumat fermarli la volada o ala, que's cusia a la copa, posanthi aquí una medalla o *petxina*, aquesta com a distintiu dels qui feyan el viatge a Compostela. Les petxines se penjavan també en la capa, essent no sempre

naturals o cullides en la mar, sinó fetes de atzabeja, estany o altre metall. D'elles hi ha notícia ja al començ del segle XIII.

—

En les consagracions de certs Reys hi intervenia l'Església, que per ma dels seus Bisbes ungia al eiet, qui vestia determinats induments, semblants als dels ministres del Senyor, y li posava la *corona*. Aquesta era d'or y pedreríes, essent estrany que nostre Pere II fos coronat pel Papa ab corona *de pa*, ab molts joyells. Nostres Reys usavan la *garlanda* com a Comtesenyors de Catalunya, y la corona com a Reys d'Aragó, que'ls posava, desde començ del segle XIII, l'Arquebisbe de Tarragona a Saragoça. A la coronació, al segle XIV, hi venia l'eiegit vestit de *camis* (alba) *dalmática*, *estola* al coll, *maniple* y *calces* (mitjes), posantseli els *esperons*, rebent l'*espasa* y finalment la *corona* (que no sempre el Rey volia li fos posada, ans se la cubria ell mateix), la *verga* (ceptre) y el *pom* (globo). Les regines rebían aquestes tres insignies y alguna vegada també la dalmática. Ab l'entronisació de la dinastia castellana cessá el ceremonial que havia prescrit Pere IV.

ADICIÓ

ELS COLORS LITÚRGICHS

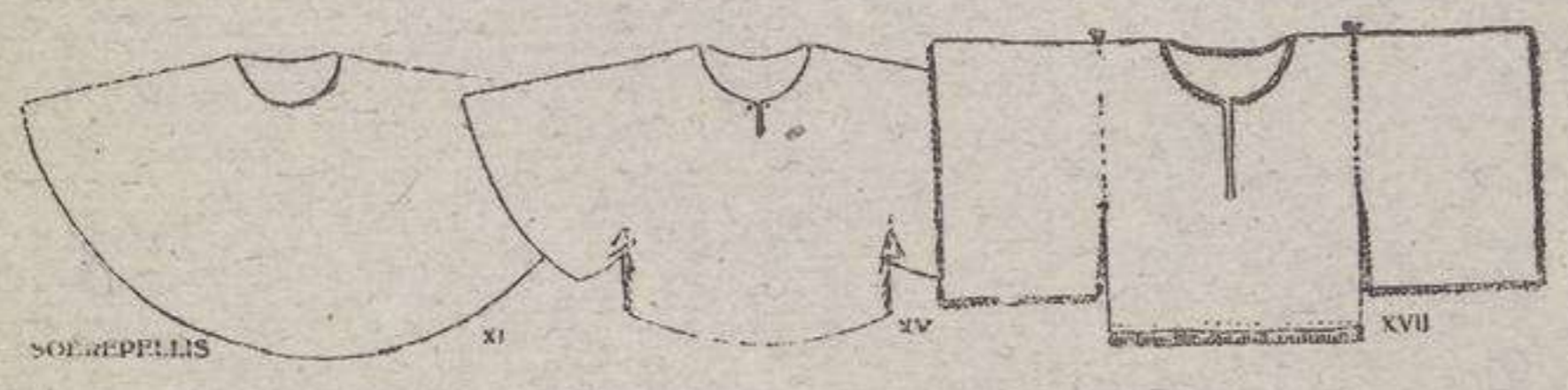
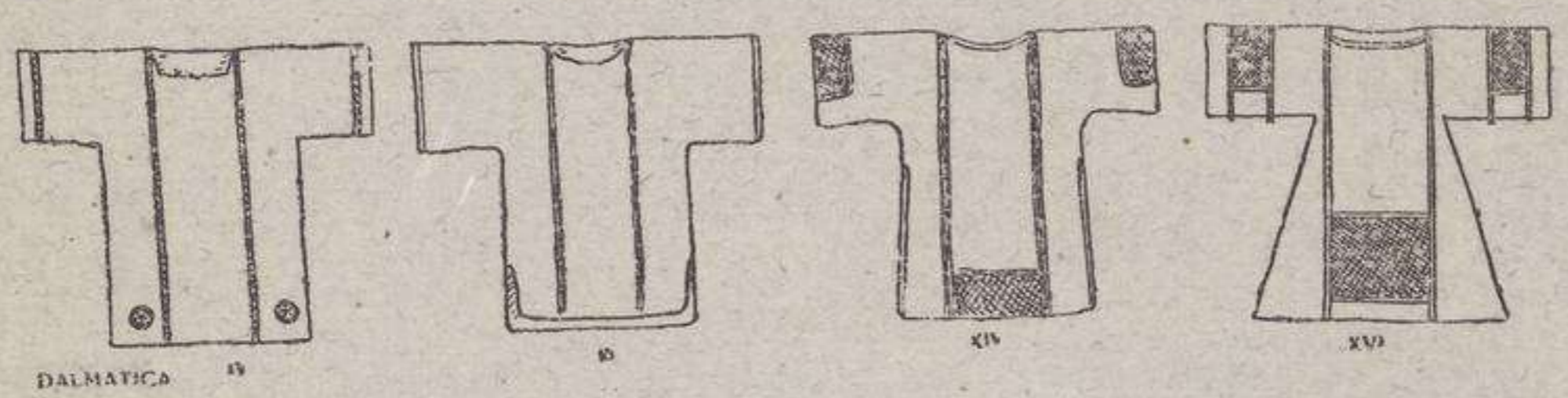
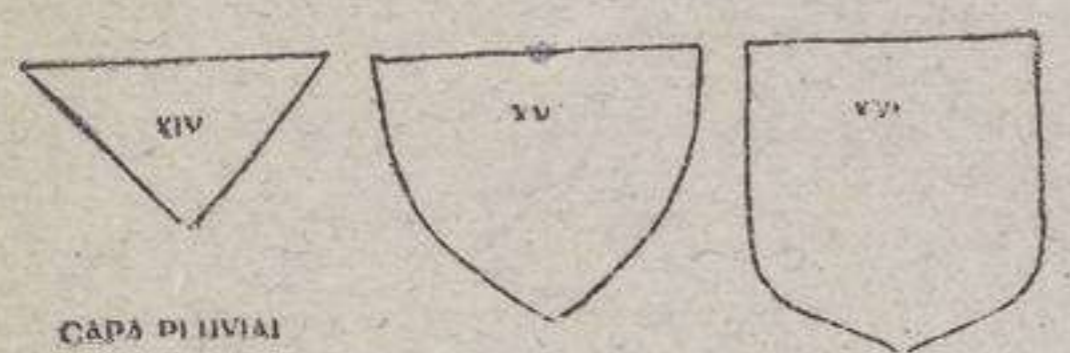
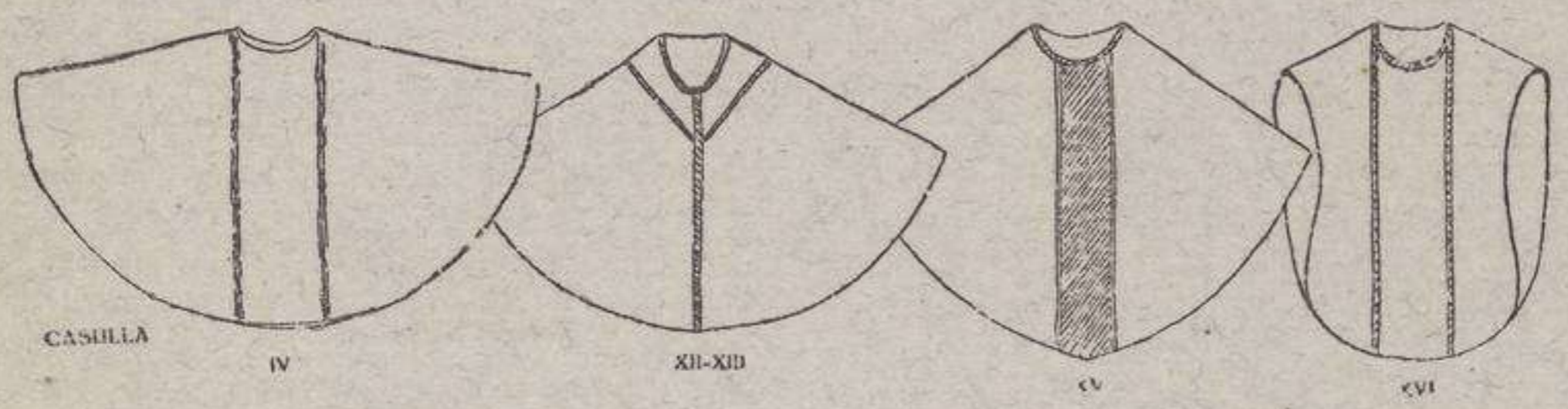
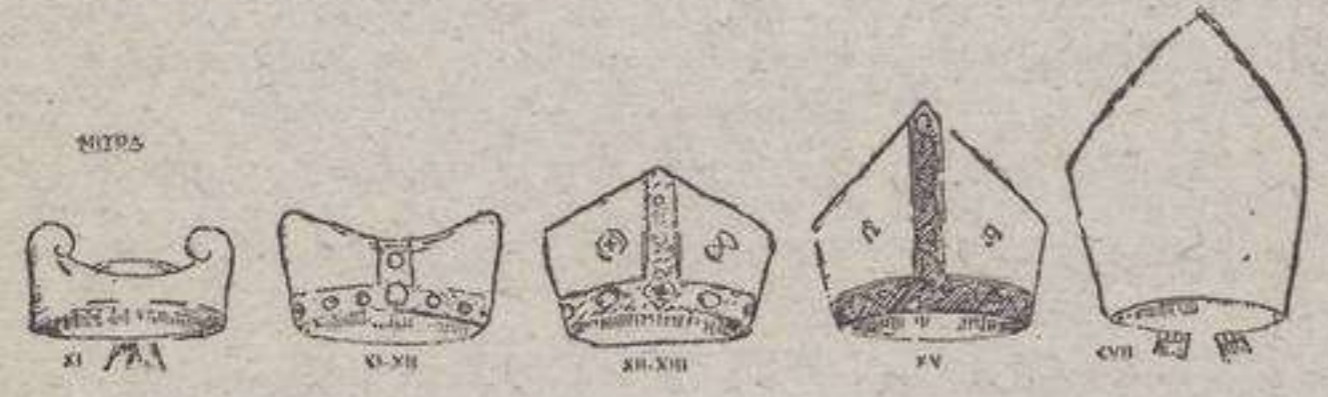
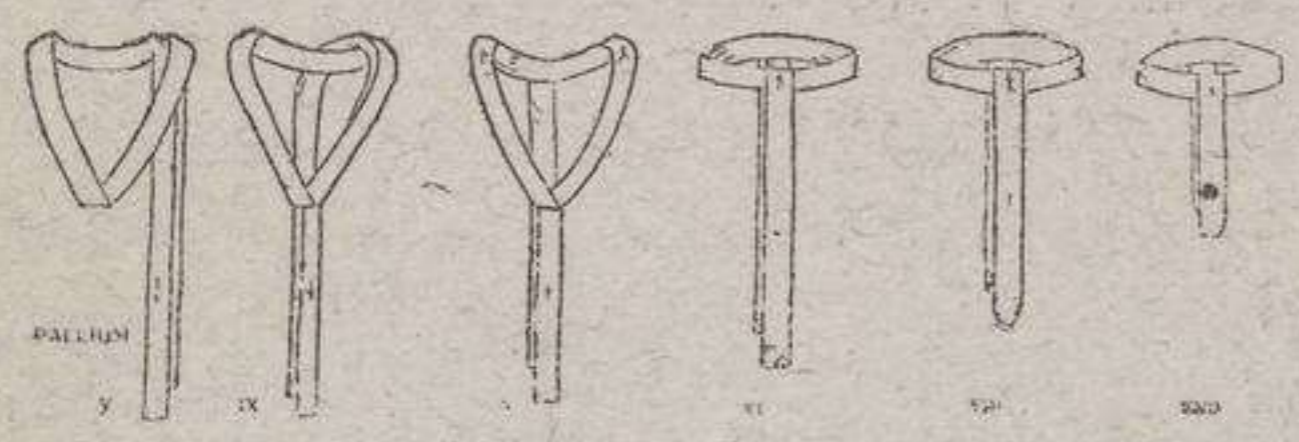
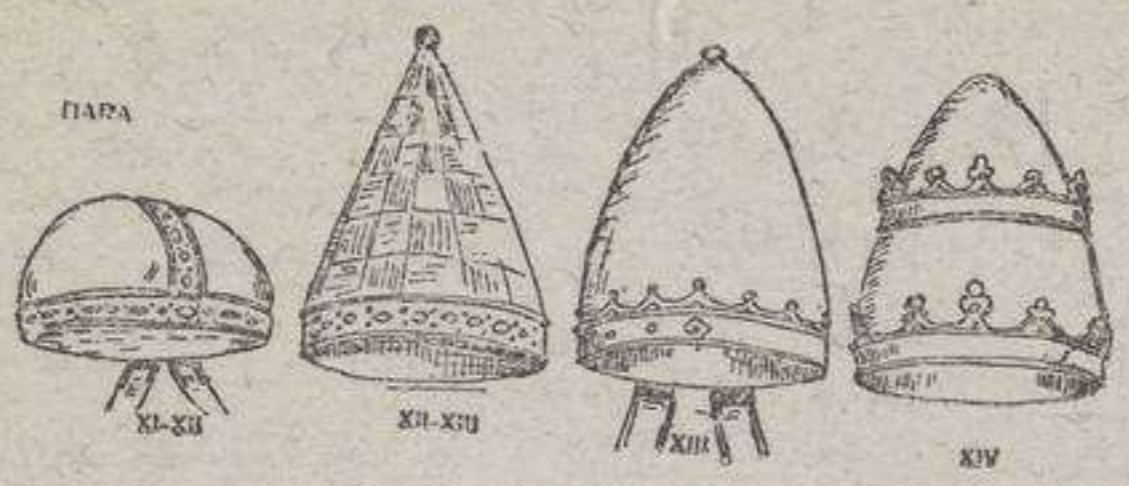
La casulla, dalmátiques, estoles, maniples, capa pluvial y gremial, (pertanyents o no a una meteixa capella) a tenor de les disposicions rituals, deuen ser de determinat color, segons se usin per determinada diada o festivitats. Primitivament en aixó no hi havia res establert. No obstant la costum, ja al segle XII, establí certes regles, que foren consignades pels litúrgistes desde començ del 1200. Per Inocenci III hi há els colors *blanch*,

el *vermell*, el *negre* o *morat* y el *groch*, (*croceus*) o *vert*. Al sigle XIV, alguns liturgistes consideraren sis colors com a diversos; mentre que en les ordinacions de la capella real aragonesa se consignava que eran el *blanch*, *vermell*, *vert*, *blau* y *negre*, y en les de la capella real mallorquina se volia que fossen *blanch*, *vermell*, *vert* o *violat* y *blau* que faria les vegades del *negre*, no admés. Al sigle XV, en nostra terra y en alguna iglesia, se parla dels colors *blanch*, *blau* (*lividus*), *morat*, *vert* y *vermell*, suposant també el *negre* y el de *varies tonalitats* (*pallius*). En altre lloch se prescribia encara la *vestimenta crocea*.

Com se veu, en aixó, ab tot y els intents de reglamentació, persistí una gran llibertat fins que se imposá, en els darrers trenta anys del sigle XVI, la liturgia plenament romana y s'adoptaren les ordinacions *de coloribus et qualitate paramentorum*, segons el Missal de St. Pío V, datat en 1570. Les costums de cada regió y fins de les iglesies fins aleshores foren lley. Per altra part, la gent era aficionada a les tonalitats vives y poch al color *blanch*, y era práctica que la preciositat de la materia y la varietat de tons, ab l'abundancia d'or, que sovint figuravan en un indument, l'apliquessen a solemnitats diverses.

O. S. C. S. R. E.

15/175

Del mateix Autor, formant colecció ab el present llibre:

Resúm d'Arqueologia Cristiana

(Volum XI de la serie MINERVA). Preu: 35 céntims.

En preparació: **El Mobiliari Litúrgich.**
Epigrafía, Paleografía y Di-
plomática.
La Iconografía Religiosa.

Preu: céntims